

Ako vplýva kultúra na bohatstvo a chudobu krajín sveta

Jeden z najvýznamnejších ekonomických historikov David S. Landes (1924) publikoval veľkolepú analýzu dôvodov bohatstva a chudoby (The Wealth and Poverty of Nations. Why Some are so Rich and Some so Poor, W.W. Norton & Company, New York, London 1998). Väčšina ekonomickej obce prijala toto dielo s nadšením.

Kritici Landesovi vyčítajú obmedzené videnie ekonomickej histórie, keďže sa sústreďí iba na západnú Európu a Severnú Ameriku. Skutočne, kniha je písaná štýlom, ktorý čitateľovi podsúva, že moderná ekonomická história - od čias objavov portugalských moreplavcov po rozpad komunizmu - sa musí koncentrovať na to, čo sa deje v západnom svete.

Landes sa nebojí otvorene preukazovať svoj obdiv k svetu, ktorý kapitalizmus a západná civilizácia do veľkej miery vytvorili. Podľa neho tí, čo historicky víťazili na ekonomickom poli, verili v účinnosť trhovej súťaže, vo vysokú pracovnú morálku, v zabezpečenie podmienok na rozvoj súkromného vlastníctva, ale mali aj vôľu zbohatnúť a nebáli sa riskovať.

Autora netrápi fakt, že Európania kolonizovali mnohé časti sveta. Zaujíma ho, prečo to bola Európa, a nie iné civilizácie, ktoré boli schopné kolonizovať. Landesova analýza ekonomickej nadradenosti Západu sa tiež zaoberá otázkou, prečo iné krajiny a civilizácie stratili svoje vedúce postavenie.

V jeho chápaní súvisí ekonomický úspech krajiny s morálnymi a kultúrnymi imperatívmi, na ktorých daná krajina stojí. Landes dobre vie, že moderná ekonomická teória dáva málo priestoru kultúre. On však nehľadá v histórii potvrdenie ekonomických teórií. "Najdôležitejšie odpovede na ekonomické otázky možno ležia mimo sféry ekonómie, inak len ťažko pochopíme, prečo sú ľudia pracovití a čestní," píše Landes. Dospieva k záveru, že ak nás história ekonomického rozvoja niečomu učí, tak tomu, že kľúčové sú kultúrne faktory: stačí pozorovať podnikavosť emigrantských menšín, či už ide o Číňanov v juhovýchodnej Ázii, Indov vo východnej Afrike, Libanončanov v západnej Afrike, alebo židov a kalvínov v Európe.

Krajiny, ktoré zbohatli vďaka historickej náhode, po čase túto výnimočnosť stratia. Španielsko je typickým príkladom. Po objavení Ameriky bolo jednou z najbohatších európskych krajín. Španieli si mohli kúpiť takmer všetko. Ich domáca produkcia upadala, lebo životný štýl, ktorý nepodporoval pracovitosť, usilovnosť, ale zbytočný prepych, si cenili nadovšetko. Svoje bohatstvo minuli na luxus, ale aj na zbytočné a neúspešné vojenské konflikty. Prišli o peniaze vo vojnách, ktoré pomohli zbohatnúť anglickým a holandským dodávateľom. Neskôr túto neschopnosť a ekonomické zaostávanie preniesli aj do Južnej Ameriky.

Landes vidí principiálny rozdiel medzi tými, čo kolonizovali Severnú a Južnú Ameriku. Tí prví boli zaničení pre budovanie nového sveta, veľmi rýchlo vybudovali vlastnú ekonomickú základňu. Tí druhí hľadali v Amerike hlavne vzácne kovy a tomu podriadili svoje ekonomické snahy. Autor sa nás snaží presvedčiť, že bohaté krajiny sa stávajú periférnymi hlavne vďaka sebe a svojej politike, a nie vďaka tomu, že ich iné krajiny brzdia v rozvoji. Inými slovami, nie sú to prírodné podmienky, a ani pôsobenie iných krajín. Práve naopak, sú to vždy naše vlastné kultúrne, náboženské,

spoločenské hodnoty, naše inštitúcie, ktoré sú základom úspechu. Ako vraví Landes, trh pomáha tým, ktorí si pomáhajú sami.

Landes píše, že jednou z najdôležitejších vlastností hospodárskej politiky, ktorá podporuje domáci ekonomický rast, je koncentrácia na podporu produkcie a inovácií, a teda potlačovanie prirodzenej snahy o redistribúciu. Na druhej strane umenie vládnuť značí, že pri tvorbe hospodárskej politiky treba byť schopný zabrániť tendenciám niektorých podnikateľov a firiem o presun časti vlastných nákladov na spoločnosť.

Výrazným motívom, ktorý sa tiahne prácou Landesa, je, že tí, ktorí chcú patriť medzi bohatých a rozvinutých, by si mali uvedomiť, že sociálna a politická organizácia spoločnosti nesmú stáť v ceste zavádzania moderných technológií a vedy. Taktiež si treba uvedomiť, že výsadné postavenie určitej spoločenskej skupiny je brzdou ekonomického rozvoja. To, čo je v záujme elity - politickej, náboženskej či ekonomickej - nemusí byť v spoločenskom záujme a teda ani v záujme vnukov tejto elity.

Čisto akademicky na záver sa dá poznamenať, že takmer všetko, čo vo vedeckej debate o komplikovanej téme zaznie, je predmetom diskusie. Ťažko sa posudzujú veľké historické epochy a ich zmeny. Historické údaje a poznatky sú nesmierne, a tak je veľmi zložitá hľadať pravdu. Typická metodológia vedy sa dá len ťažko použiť. Landesov príspevok je snáď hlavne v tom, že objasňuje, aký vplyv má kultúra na rast bohatstva. Pod kultúrou pritom chápe nielen pracovnú morálku, úspornosť, čestnosť, vytrvalosť, trpezlivosť, ale aj iné kultúrne schopnosti, ako napríklad schopnosť meniť prírodu okolo nás, búriť sa proti dogmám cirkvi, alebo používať techniky cudzincov.

Hĺbka autorových znalostí naplňa radosťou a zmysluplosťou čítania. Nebojí sa najťažších viet, ktorými charakterizuje celú epochu. Celému Balkánu venuje iba časť jednej strany, kde píše: "Balkán je dodnes chudobnou oblasťou. Bojujú jeden proti druhému a svoju úbohosť a biedu väčšinou zvalia na bohatších v Západnej Európe. Takto sa cítia lepšie."

Vo svojom diele Landes pozdvihol do skutočných výšin diskusiu a štýl diskusie o modernej ekonomickej histórii. Kniha je krásne napísaná, plná duchaplných postrehov, naplnená nekonečným arzenálom zaujímavých a často parádnych historických príhod. Šírka a hĺbka jeho znalostí udivuje. S radosťou odporúčam.

Tento článok je jedným zo série recenzií významných ekonomických kníh, ktoré sú súčasťou projektu INEKO, podporeného Nadáciou SPP.

JÚLIUS HORVÁTH

(Autor je profesorom ekonómie a vedúcim katedry na Stredoeurópskej univerzite v Budapešti)